

ปัญญาอีกมิติหนึ่ง

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์เช้า วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๔๔

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ความเห็นฝ่ายของคนนะ คนคิดได้อย่างนั้น นี่ความคิดของโลกใจ เราคิดหน้าเดียว คิดอะไรนี่วิทยาศาสตร์คิดตรง ๆ เข้าไปอย่างนั้น คิดตรง ๆ เข้าไปเหมือนผลไม้เง ผลไม้ที่มีเปลือกของผลไม้ เรามองที่เปลือกผลไม้ เรามองอย่างไรเราก็เห็นแค่เปลือกผลไม้ เราไม่สามารถมองเห็นเนื้อในของผลไม้ได้ ยกเว้นแกะผลไม้ออกไป แต่ถ้าแกะผลไม้ออก เราแกะผลไม้บับ เปลือกของผลไม้เป็นเปลือก แล้วเนื้อของผลไม้เป็นเนื้อของผลไม้ เราจะเห็นมันถ้าเราแกะมัน แต่นี่เราไม่ได้แกะ แล้วเราเพ่งมองอยู่ เราจะเห็นเปลือกผลไม้ เราจะไม่เห็นเนื้อผลไม้เลย เพ่งอย่างไรก็เห็นอย่างนั้น

อันนี้ก็เหมือนกัน หมอที่เขาดูกายที่เขาเห็นกายนี้ เขามองไปเขาเห็นเปลือกผลไม้ แต่เขาไม่เห็นเนื้อผลไม้หรอก เพราะมันเป็นสมมุติไปตลอด มันเป็นความเห็นของคนละมิติ แต่ในศาสนาที่สอนให้เรื่องของใจเป็นผู้ที่เห็น นี่เรื่องของใจเป็นผู้ที่เห็นมันต้องทำความสงบเข้ามาก่อน ทำความสงบของใจเข้ามาก่อน แล้วพอใจสงบขึ้นมาแล้วนี่พยายามโน้มไปให้เห็นกาย นี่มันเห็นกันคนละมิติ

แต่ถ้าเราคิดว่าเราจะมองให้เห็นทางวิทยาศาสตร์ มันมองอย่างนั้น ๆ นี่คนไม่เคยเห็นตรงนี้ มันถึงแบ่งตรงนี้ไม่ออกใจ มันถึงแบ่งโลกียะกับโลกุตระไม่ออก ถ้าคนแบ่งโลกียะโลกุตระออกมันจะเห็นตรงนี้ เห็นว่าถ้ามองธรรมดานี้ ขนาดเรานึกเอาขนาดไหนก็แล้วแต่นะ ให้นึกเป็นภาพขึ้นมา เป็นนิมิตขึ้นมา มันก็ยังเป็นแบบโลกียะ เป็นแบบวิทยาศาสตร์ เป็นการเห็นผลไม้อยู่ตลอดเวลา เป็นการเห็นเปลือกผลไม้ ไม่เห็นเนื้อของผลไม้

แต่เนื้อของผลไม้เปลือกผลไม้ เราเปรียบเทียบเหมือนการแกะ พอกการแกะเรามีการแกะ ไซ้ไหม ไซ้การแกะนี้ผลไม้มันเป็นรูปธรรม มันจับต้องมันแกะได้ แต่เรื่องของกายมันเป็นเรื่องของนามธรรม มันจะไปแกะตรงไหนล่ะ? มันเห็น มันมองเข้าไป มันก็เห็นแต่เปลือก ๆ เห็นแต่เปลือกนี้เป็นโลกียะทั้งหมดเลย เห็นแต่ร่างกาย เห็นแต่ความคิด ถ้าเห็นร่างกายนี้เห็นโลก เห็นโลก มองเห็นเท่าไรนี้มันจะเกิดความกำหนัดยินดี มันจะไม่เกิดการวิราคะหรือ มันจะไม่เกิดวิราคะ เพราะมันเห็นตามกิเลสพาเห็น

นี่เห็นตามโลกอย่างหนึ่ง แล้วกิเลสอยู่ในความคิดของเราพาเห็นอีกอย่างหนึ่ง พอกิเลสพา คิดพาเห็นนี้ ไฟข้าวบวกข้าวลบมันชื้อตกันนะมันจะชื้อตไปตลอดเวลาเลย แล้วเราก็พยายามจะเพ่ง ให้เข้าไปอย่างนั้น มันเป็นไปไม่ได้ เพียงแต่ว่าถ้าเราไปเจอสิ่งที่ว่ามันสลดสังเวช ก็ว่าคนเจ็บคน ป่วยหนัก ๆ ขึ้นมาหรือว่าเห็นซากศพ อย่างนั้นนะมันสลดเข้ามา

อันนี้มันเป็นเหมือนกับมันจะปอกเปลือกผลไม้ ถ้าปอกเปลือกผลไม้นี้จิตมันสงบเข้าไป ทำ ความสงบสำคัญที่ทำความสงบนี้มาก ถ้าจิตไม่สงบ แล้วสงบเข้าไปนี้เห็นนะมันเป็นนิमित ความเห็นเป็นนิमितนี้มันเห็นเป็นนามธรรม แล้วมันจะไปเบื่อหน่ายได้อย่างไร ความเห็นด้วยตา เนื้อนี้ ตาเนื้อเห็นร่างกายมันควรจะเป็นความเบื่อหน่าย เพราะมันเห็นภาพชัดเจน

นี่ความคิดของโลก ความคิดของโลกว่าเห็นชัดเจน เห็นแล้วจับต้องได้นี้มันเห็นเป็นความ จริง ถ้าเห็นเป็นนิमितมันจะเห็นเป็นนามธรรม มันจะจับต้องไม่ได้ มันไม่ได้คิดหรือ เห็นไหม เนื้อผลไม้เวลาแกะออกมานี้ มันจะดำ มันจะขำ ถ้าผลไม้มีเปลือกปิดอยู่ มันจะเก็บไว้ได้นาน

นี่ก็เหมือนกัน ร่างกายมันปกปิดไว้ด้วยร่างกายนี้มันไม่เห็นนามธรรม ความเห็นนามธรรม คือเห็นเนื้อของมัน เห็นเนื้อของผลไม้คือเห็นอาการของใจ เห็นอาการที่ใจนี้ไปติดเข้า ถ้าเห็นใจนี้ ไปติดเข้านี้ มันวิปัสสนาตรงนั้นได้ ตรงนั้นต่างหากถึงเป็นวิปัสสนา ตรงนั้นต่างหากถึงเป็นโลกุต ตระ ถ้าเป็นโลกุตตระมันจะเห็นตามความเป็นจริง แต่เพราะเราทำเข้าไปไม่ถึง เราทำของเราไม่ได้ เราคิดของเราไม่เป็น เราถึงว่าเอาความเห็นของเราเข้าไปเทียบ

นี่ที่อาจารย์มหาบัวท่านเทศน์ประจำ อยู่ที่วัดกับท่านท่านยังบอกเลย “คนอวดฉลาด” คนที่ฉลาด ๆ นะ คนนั้นโง่ ๒ ชั้น ๓ ชั้น เพราะว่าคำว่าฉลาดของเรานี้กิเลสมันหลอกใจ พอมันหลอกใจมันก็ต้องคิดสิ มันคิดไปว่า สิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์ สิ่งที่ต้องได้มันจับต้องได้ มันพิสูจน์ได้ มันควรจะมีข้อกำหนดยินดีมากกว่าสิ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่เป็นนามธรรมนะเป็นนิमित สิ่งที่เป็นนิमितนี้มันจะไปคลายความกำหนัดได้อย่างไร เพราะมันเป็นสิ่งที่จะต้องไม่ได้

แต่นามธรรมมันเกิดจากตรงนั้น ดูอย่างเราพิจารณาขันธเข้าไป เห็นไหม ขันธนอก ขันธใน ขันธละเอียด ขันธละเอียดเข้าไปถึงกามราคะ ถึงขันธละเอียดภายใน โทสะ โมหะ ตรงนั้นนะมันเกิดตรงนั้น ตรงราคะ โทสะ โมหะ มันเกิดจากข้างในที่ว่า เป็นกามราคะ ดูอย่างเราพิจารณากายสิ พิจารณากายพอปล่อยกายนี้ ปล่อยความเห็นผิดเฉย ๆ นะ พิจารณากายนี้ปล่อยความเห็นผิด จะเห็นว่านามธรรมนี้มันละเอียดขนาดไหน ละเอียดตรงที่ว่าสิ่งที่เป็นโทษกับมันคือสิ่งที่เป็นนามธรรมต่างหาก

สิ่งที่เป็นนามธรรม สิ่งที่ว่าปลุกใจให้เร้าใจอยู่ในหัวใจนี้ มันเป็นเรื่องของนามธรรมทั้งหมดเลย มันถึงว่าสิ่งที่เป็นนามธรรมมันถึงจะเข้าไปแก้ตรงนั้นได้ นี่โลกุตตระ มันถึงว่าธรรมะถึงได้ลึกซึ่งละเอียดอ่อนมาก ไม่มีใครสามารถเข้าไปเห็นได้ ถ้าไม่มีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาตรัสรู้ธรรมก่อน เป็นไปไม่ได้เลย มันเป็นเรื่องสิ่งที่เหนือการคาดหมาย เหนือการค้นคว้า ธรรมะนี้ถึงเข้าได้ ตรรกะเข้าถึงไม่ได้ ความที่ว่าเราฉลาด ๆ นั้นนะ กิเลสความละเอียดอ่อน โทสะ โมหะ ความหลงนี้มันหลอกใจอยู่

แล้วมันคิดออกมาเป็นข้างนอก เป็นเราคิดเห็นใหม่ พิจารณาเข้าไปมันทั้งตัวตน ทั้งความเห็นภายนอกเข้าไป แล้วพิจารณาเข้าไป ขันธกลางนี้มันจะเห็นว่าความว่างของใจ ความเป็นอุปาทานอยู่ตรงนั้น แล้วพิจารณาถึงขันธละเอียด ขันธละเอียดนี้เป็นนามธรรม แล้วขันธละเอียดที่เป็นนามธรรมนี้ เวลามันขาดไปแล้วก็ยังมีสิ่งที่ละเอียดกว่านั้นขึ้นไปอีก

สิ่งที่นามธรรมนี้มันลึกซับซ้อน มันซับซ้อนกันหลาย ๆ ชั้นในหัวใจ แล้วสิ่งที่เป็นนามธรรมนี้มันถึงว่าซ่อนไว้ในหัวใจ มันถึงต้องการเอานามธรรมนี้ไปแก้นามธรรม แต่นามธรรม

นี่ถ้าเป็นโลกนามธรรมมันเหมือนกับจับต้องไม่ได้ แต่นามธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจับต้องได้ จับต้องได้ด้วยมรรคอริยสัจจัง ทำสัมมาสมาธินี้ เอกัคคตารมณ์จิตที่มันเกาะเกี่ยวทุก ๆ อย่าง จิตของเราที่ตั้งเองไม่ได้เลย มันจะเกาะเกี่ยว มันจะลุ่มลูกกลูกหลานไป เหมือนน้ำมันต้องอาศัยภาชนะมันถึงทรงตัวได้ ถ้าไม่มีภาชนะ ไปบนดินน้ำมันจะซึมซาบไปในดินหมดเลย

อันนี้ก็เหมือนกัน เราคิดวันยังค่ำ คิณยังรุ่ง คิดขนาดไหนก็แล้วแต่ ความคิดนี้มันสะสม คิดได้ทั้งวันทั้งคืน แต่มันไม่เป็นวัตถุที่จะขึ้นไปให้มันเต็มบ้านเต็มเมืองได้ ถ้าเป็นสิ่งของนี้เรากองในบ้านมันจะเต็มบ้านเต็มเมืองเลย ความคิดแล้วคิดเล่า ๆ คิดซื่อรถยนต์ ๒๐ คันมันก็มีที่เก็บนะ แต่ถ้าซื่อจริง ๆ รถยนต์คันเดียวไม่มีที่จอดแล้ว แต่ถ้าเราคิดว่าเรามี ๒๐ คัน ๓๐ คันก็ซื่อ ๆ ๆ ๆ ๆ เข้าไปได้ มันซื่ออยู่อย่างนั้นนี่นามธรรม มันถึงว่าต้องมีภาชนะเหมือนน้ำ มันคิดแล้วคิดไป

แต่พอมันทำความสงบเข้าไป เห็นใหม่ นี่สิ่งที่เป็นนามธรรมแต่จับต้องได้ เป็นเอกัคคตารมณ์จิตนี้จับต้องได้เลย จิตนี้พิสูจน์ได้เลย ความว่าง...ว่างมาก แล้วจิตนี้เป็นจับต้องได้ มันยกขึ้นวิปัสสนาได้ นี่มันจับต้องได้ มันถึงไม่ใช่สิ่งที่ว่ามันจับต้องไม่ได้ แล้วเป็นนามธรรมที่ว่าเราควบคุมไม่ได้ ถ้าสิ่งนี้ควบคุมไม่ได้เราจะควบคุมให้มรรคเดินไปได้ได้อย่างไร เราจะควบคุมให้ความคิดอยู่ในความเห็นของเราได้อย่างไร

ความคิดเห็นใหม่ ปัญญาในการรอบรู้ในกองสังขาร ปัญญาในศาสนา ปัญญารอบรู้ในความคิดของตัวเอง ปัญญาควบคุมความคิดของตัวเองแล้วมันถึงเป็นสัมมาสมาธิ แล้วมันใช้ปัญญาที่ว่าคิดออกมาอีกทีหนึ่ง สิ่งที่เป็นนามธรรมแต่มันจับต้องได้ แล้วมันพิสูจน์ได้ แล้วมันควบคุมได้ แล้วมันหมุนออกไป ฝึกฝนออกไป เห็นใหม่ หินลับปัญญา ๆ นี้ กายกับใจนี้ลับปัญญา

สิ่งที่เป็นนามธรรมมันก็ลับปัญญาเข้าไป ๆ จนคมกล้าสามารถชำระเชื้อออกไป มันเชือดเลย มันตัด ตัดสิ่งนั้นขาด สิ่งที่เป็นนามธรรมนี้กลับเป็นสิ่งที่ระลึก เป็นสิ่งที่จับต้องได้ สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ในหลักของศาสนา หลักศาสนา ศาสนธรรมคำสั่งสอนนี้ คำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ศาสนธรรมมันถึงสำคัญขึ้นมา

แต่แล้วเวลามันก่อเกิดขึ้นมา พยายามสร้างสมในหัวใจขึ้นมา เราพยายามทำบุญกุศล เห็นไหม เราสร้างบุญกุศลขึ้นมาให้มันมีที่ตั้ง ให้มันมีรูปร่างขึ้นมา มันมีความอ่อนใจใจ มีความอ่อนใจ มีความสุขใจ ใจนี้มันเหมือนกับเราหัด ฟีกหัดตีเทนนิสนะ พอตีเข้าไปที่กำแพงมันจะเด็นออกมาหาเรา แต่ก่อนนี้มันไม่มีกำแพงนะความคิดมันไปตลอด เปิดเปิงไปประสาของมันหมดเลย มันคิดอะไรมันก็ไปของมัน

แต่คราวนี้พอมีทานเข้ามา มีสิ่งที่กระทบ มีบุญกุศลเป็นที่เกาะที่เกี่ยว มีบุญกุศลย้อนกลับมาหาเรา มันมีความสุขตรงนี้ มีความสุขเหมือนกับว่า คนเราไม่ใช่คนร้าง บ้านไม่ใช่บ้านร้าง มีวัตรปฏิบัติ มีเครื่องอยู่อาศัย มีบุญกุศลเป็นเครื่องอยู่อาศัย เราทำคุณงามความดีอยู่ คุณงามความดีมีของเรา นี่มันก่อตั้งขึ้นมาขนาดนั้น คุณงามความดีมันก็เป็นบุญกุศล มีอยู่สะสมอยู่ที่ใจ แล้วถ้าทำไปเรามันคนตาบอดเอง เรามันคนไม่เคยประพฤติปฏิบัติ หรือประพฤติปฏิบัติไม่ถึงหลักของมันเอง เราถึงไม่เห็นสิ่งตรงนี้ไง ถ้าเห็นว่าบุญเป็นที่พึ่ง เป็นที่อ่อนใจอย่างไร

แต่ถ้าพูดถึงผู้ที่ปฏิบัติขึ้นไป มันมีความเห็นเรื่องของใจ มันชำระสะสาง มันเห็นคุณก็เห็นคุณนะ เห็นโทษของกิเลสก็เห็นโทษของกิเลส ถ้าเห็นโทษของกิเลสแล้ววางโทษของกิเลสมันจะเห็นคุณตรงนั้น นี่คุณอันนี้เพราะเรามันสิ่งที่ว่ามันหยาบมาก ถ้าผู้ที่ปฏิบัติมันจะเห็นอันนี้ มันถึงว่าเป็นกุศลอกุศล เป็นคุณเป็นเครื่องดำเนิน เป็นพาหนะ เป็นมรรคอรियสังัจจ เป็นมรรคหยาบ มรรคละเอียดเข้าไปเรื่อย ๆ เป็นชั้น ๆ เข้าไป มันเป็นเหมือนพาหนะให้ใจเราก้าวเดินเข้าไป ชำระกิเลสของเราเป็นชั้น ๆ เข้าไป ในหัวใจของเรา

นี่มันถึงสร้างขึ้นมา มันทำได้ มันเห็นได้ นึกย้อนกลับมามันถึงจะเห็นว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่หยาบ ๆ ในหัวใจ สิ่งใดสิ่งทีละเอียดในหัวใจ ถึงบอกถ้าเราเห็นแต่วัตถุ เราคิดแต่วัตถุ มันเป็นวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์นี้สามารถพิสูจน์ศาสนาได้เท่านั้นเอง สามารถพิสูจน์ศาสนาได้คือว่ามีหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ แล้วก็เอาหลักวิทยาศาสตร์นี้เข้าไปจับศาสนา มันถึงได้ศาสนาเป็นรูปธรรมขึ้นมา เราก้ทิ้งในศาสนา เป็นรูปธรรมขึ้นมา

แต่ทั้งขึ้นมาที่ ผู้ที่ฉลาด เห็นใหม่ มันโง่ ๒ ชั้น โง่ ๒ ชั้นเพราะอะไร? เพราะมันมรรค
หายาบ พอมรรคหายาบนี้มันไม่สามารถก้าวไปสิ่งที่ละเอียดเข้าไป เรารู้เราฉลาดแล้วเรายึดมันถือมัน
เหมือนกับเราแบกเหล็กมานี้ ไปเจอทองคำ ไม่ยอมทิ้งเหล็ก เห็นใหม่ หลักวิทยาศาสตร์นี้ต้อง
แน่นอน หลักวิทยาศาสตร์ที่ต้องพิสูจน์ได้ด้วยความเห็นของตัว แล้วก็คาอยู่อย่างนั้นนะ มันไม่ทิ้ง
เหล็กแล้วมันจะไปเอาทองคำได้อย่างไรในเมื่อมันแบกเหล็กอยู่เต็มบา ถ้ามันทิ้งเหล็กมันก็ได้
ทองคำ ทิ้งทองคำมันก็ไปเอาเพชร

นี่เราต้องไม่ฉลาดเกินไป ถ้าเราว่าเราฉลาด ใจความฉลาดนั้นมันหลอกเรา อาจารย์บอกโง่
๒ ชั้น ๓ ชั้น คนที่ฉลาดคือคนโง่ เพราะเวลาที่ฉลาด ๆ นี้กิเลสมันหลอกใจ มันเป็นวิชาชีพ เป็น
วิชาที่เราหามา เป็นการดำรงชีวิต มันไม่ใช่วิชาธรรม ถ้าเป็นวิชาธรรมนี้ มันต้องยอมโง่ก่อน
ศรัทธาความเชื่อเห็นใหม่ ถ้าเรามีความเชื่อมีความศรัทธามันจะไปเปิดใจให้กว้าง พอเปิดใจให้
กว้างนี้มันจะปกเปิดเปลือกผลไม้ แล้วมันจะได้ลิ้มรสของส้ม ลิ้มรสของผลไม้ที่มีรสหวานใจ คน โง่
กินทุเรียนทั้งเปลือก คนฉลาดกินทุเรียนที่เนื้อของทุเรียน

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเรายังคิดว่าเราฉลาดอยู่ เราจะขยำทุเรียนนั้นทั้งเปลือกเลย แล้วปากนี้มัน
จะเล็ดออกไปทั้งปาก นี่พูดถึงเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นสิ่งวัตถุที่จับได้ แต่ในเรื่องของนามธรรมมัน
จะไม่เห็นอย่างนั้นหรอก มันจะลุ่มลुकคลุกคลานไป แล้วมันจะไม่ได้ผลของเรา นี่เล็ดออก
พยายามปฏิบัติไปก็เล็ดตกยางออกไปข้างในประสามัน นี่คนฉลาดโง่ ฉลาดทางวิทยาศาสตร์
ฉลาดนั้นก็เลศพาใช้ กิเลสเอาความฉลาดออกไป มันถึงโง่ ๒ ชั้น ๓ ชั้น เพราะมันจะเข้าไม่ถึงเลย
มันจะแบกเหล็กไปอย่างนั้น แบกเหล็กนะ

เหมือนที่พระพุทธเจ้าบอกนะ คนเราเกิดมาถือค้อนฟันไว้คนละค้อน แล้วก็บ่นว่าร้อน ๆ ๆ
ประพฤติปฏิบัติก็น้อยเนื้อต่ำใจ เราประพฤติปฏิบัติไม่เห็นถึงธรรม ๆ ทำไมเราไม่มีความสุข? ก็ไม่
ยอมทิ้งอันนี้ ไม่ยอมทิ้งความเห็นอันเดิมของตัว ไม่ยอมทิ้งความว่าตัวเองฉลาด ถ้ายังตัวเองฉลาด
ขนาดไหน นั่นนะไฟเผาอยู่ตรงนั้น ถ้าทิ้งความฉลาดออกไป เห็นใหม่ จิตอย่างที่ว่ามันจะเข้าสมาธิ
นี้ มันจะตกใจ มันจะออก

นี่เหมือนกัน ถ้ามันจะเข้ามันจะเข้าตรงนี้ ถ้ามันปล่อยความยึดมั่นถือมั่นของเรา ปล่อยความฉลาดของเรา พอปล่อยความฉลาดของเรา ความฉลาดเรามั่นคาตัวเราเองเอาไว้ ถ้าความฉลาดนั้นมันหลุดออกไป มันจะเข้าถึงความสงบของใจ นั่นนะคนที่ว่าเชื่อโดยความงมงาย งมงายนะ เชื่อพระพุทธเจ้าด้วยความงมงาย จะได้ผล ถ้าคนเชื่อนี้สักทาจริต เราพุทธจริต เราเป็นพุทธวิสัย มีปัญญามากก็ต้องใคร่ครวญอย่างนี้ พอใคร่ครวญถึงความฉลาดที่ว่าเราฉลาด ๆ นี่เป็นความฉลาดหรือความโง่ ถ้าเข้าใจตรงนั้นแล้วมันจะปล่อยความฉลาดของตัวเองครั้งชั่วคราวไป

แล้วเข้าไปเห็นปัญญาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าเห็นภาวนามยปัญญา ปัญญาที่ชำระกิเลสแล้วจะทิ้งมาก กราบพระพุทธเจ้าด้วยหัวใจ กราบด้วยความศรัทธา กราบด้วยความเคารพทั้งหมดเลยว่า สิ่งสิ่งนี้ใครกันคิดได้อย่างไร สิ่งสิ่งนี้มันลึกกลับมันอยู่ในหัวใจ มันละเอียดอ่อน มันหมุนออกมาได้อย่างไร? มันออกมาได้อย่างไร?

แล้วไม่มีใครเอาสิ่งนี้ออกมาใช้ได้ไง พลังงานในหัวใจที่ประเสริฐเลอเลิศในหัวใจทุก ๆ ดวงใจ มันโดนสิ่งที่ฉลาด ๆ กลบไว้ ปิดไว้ แล้วก็หมกมุ่นไว้ในหัวใจ กดเอาไว้ในหัวใจนั้น แล้วไม่เคยมีใครเอาออกมาใช้เลย แล้วเราทำความเข้าใจเข้าไปนี่ วางไว้ มันเป็นความเห็นคนละมิติ มิติหนึ่งเป็นมิติทางวัตถุนิยม มิติหนึ่งเป็นมิติของจิต เป็นมิติของความเห็นภายใน

แต่มิติอันนั้นสามารถทำได้ แล้วอาศัยอยู่นี้ มันไม่ใช่วัตถุ และไม่ใช่นามธรรมทั้งหมด มันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ความพอดีใจ เพราะเมื่อไม่มีร่างกาย ไม่มีบุญกุศลเลยมันก็สร้างไม่ได้ ความสร้างอันนี้ได้ขึ้นมามันถึงจะเป็นบุญกุศล เป็นความจริงของใจดวงนั้น แล้วใจดวงนั้นจะรู้เองเห็นเองในใจดวงนั้น เอวัง